

Prof. dr hab. Zofia Kawczyńska-Butrym

Recenzja pracy doktorskiej

mgr **Jagody Przybysz**, na temat **Cudzoziemcy na łódzkim rynku pracy. Między integracją a wykluczeniem**, napisanej w Instytucje Socjologii na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym UŁ pod kierunkiem **prof. dr hab. Jolanty Grotowskiej-Leder**

W ostatnich kilku dekadach nasilają się globalne procesy obejmujące różnorodność przepływów między kontynentami i krajami świata, między innymi przepływ pieniądza, towarów i ludzi, w tym także ich kompetencji i pracy. Jeśli jednak obszar zainteresowań ograniczymy do przepływu/migracji ludzi, to możemy zwrócić uwagę na wielość przyczyn tych przepływów, ich różnorodność, przebieg, kierunki i nasilenie. Problem ten podejmowany jest od lat w wielu teoriach poszukujących konkretnych wyjaśnień zachodzących procesów migracji, ich przyczyn, różnorodności i kierunków.

Możemy odnotować je także w społeczeństwie polskim, które wpisało się w te procesy. Obserwacje ich, począwszy głównie, choć nie wyłącznie, od lat 90 poprzedniego wieku, w dużej mierze skupiały się na wyjazdach Polaków i obejmowały głównie różne aspekty migracji zarobkowych, czyli wyjazdy w poszukiwaniu pracy i/lub lepszych zarobków. Kierunek tych wyjazdów wpisany był w dominującą drogę niemal wszystkich migracji zarobkowych, czyli „z biednych, do bogatych krajów”. Zatem po wielu latach po II wojnie i w okresie zwanym transformacją ustrojową, Polacy nadal poszukiwali pracy i zarobków za granicą, a część z nich robi to nadal.

Może więc zaskakiwać temat rozprawy doktorskiej, w której doktorantka podejmuje kwestie cudzoziemców zatrudnionych na łódzkim rynku pracy, a więc tych migrantów, którzy – zgodnie z kierunkiem przepływów między krajami, uznali, że przyjeżdżają z biednych krajów lub krajów trudniejszego rynku pracy do kraju, w którym liczą na uzyskanie pracy w ogóle lub pracy bardziej interesującej i konkretnych, satysfakcjonujących zarobków. Jednocześnie wiele danych statystycznych GUS wyraźnie ukazuje powroty Polaków z emigracji zarobkowej.

Zarówno powroty jak i przyjazdy cudzoziemców jednocześnie stanowią sygnał innego, niż poprzednio, postrzegania Polski jako kraju, do którego nie tylko warto powrócić, ale także kraju, w którym cudzoziemcy szukają i znajdują zatrudnienie.

Ad.1. Podjęty więc przez mgr Jagodę Przybysz temat rozprawy doktorskiej okazał się niezwykle aktualny – dotyczył problemów migracyjnych obserwowanych w Polsce i skoncentrowanych na kierunku migracji do Polski a zatem na cudzoziemcach/imigrantach zarobkowych poszukujących pracy i znajdujących w Polsce zatrudnienie. Dodatkowo, jak zauważa autorka rozprawy *„Brakuje kompleksowej analizy procesów migracyjnych w procesie zatrudnienia cudzoziemców z uwzględnieniem lokalnych uwarunkowań”*, a szczególnie *„z perspektywy rynku pracy”* [s.9] i w tej perspektywie autorka osadziła swoją interesującą analizę.

Ad.2. W pracy [rozdział 4.] szczegółowo przedstawione zostały cele badań. Objęły one *„trzy główne obszary poszukiwań badawczych”* [s. 94]:

1. Legislacyjno-prawne i praktyczne zapotrzebowanie na zatrudnienie cudzoziemców na łódzkim rynku pracy
2. Faktyczne zatrudnienie cudzoziemców [skala i dynamika w obrębie lokalnego rynku pracy]
3. Zawodowe i pozazawodowe aspekty funkcjonowania cudzoziemców na łódzkim rynku pracy.

Tak sformułowane cele badań skupione zostały na aspektach poznawczych, na pogłębionym opisie obserwowanego zjawiska w obszarze lokalnym, a w związku z tym, tego rodzaju koncepcja badawcza nie wymagała formułowania hipotez badawczych i ich weryfikacji w trakcie badań.

Dotyczy to także celów szczegółowych, jakie sformułowała doktorantka w formie 9 pytań zawartych w rozdziale czwartym [s.94-95]. Pozwoliło to na doprecyzowanie zakresu badań, wyboru metodologii i przygotowanie poszczególnych wywiadów a w rezultacie także na sformułowanie wniosków końcowych dysertacji.

Ad 3. Przedstawiona do recenzji rozprawa zgodna jest ze strukturą prac doktorskich i obejmuje Wstęp, w którym znalazło się uzasadnienie wyboru tematu, 9 rozdziałów, Zakończenie, Bibliografia oraz wykaz rysunków, tabel i 4 załączniki, w tym scenariusz IDI w

wersji polskiej i angielskiej, oraz jeden scenariusz FGI w wersji dla pracodawców zatrudniających cudzoziemców i drugi - dla pracowników agencji zatrudnienia.

Struktura rozdziałów jest przemyślana: 3 rozdziały mają charakter wprowadzający w ogólną problematykę rozprawy, zgodnie z tematem: 1. procesy migracyjne, 2. rynek pracy oraz 3. zagadnienia integracji i wykluczenia. Rozdział czwarty prezentuje szczegółową metodologię badań – problematykę, cel, dobór próby oraz charakterystykę dobranych prób.

Rozdział piąty stanowi zarówno wprowadzenie w legislację zatrudniania cudzoziemców oraz charakterystykę i skalę zapotrzebowania rynku pracy na pracę cudzoziemców w Polsce a zwłaszcza w Łodzi.

Kolejne trzy rozdziały stanowią szczegółową prezentację badań – motywy przybycia i pozostania w Łodzi z uwzględnieniem zamieszkania i życia pozazawodowego, następnie rozdziały poświęcone pracy zawodowej – sygnalizującej kwestie wielowymiarowej integracji społecznej a także opinie pracodawców i pracowników agencji zatrudnienia na temat przyjazdu i funkcjonowania cudzoziemców na łódzkim rynku pracy.

Ad. 4. Przedstawiony przez mgr Jagodę Przybysz zakres wiedzy na temat różnych teorii migracji, zakresu problematyki migracyjnej podejmowanej przez różnych autorów, zwłaszcza w ostatnich latach, nie budzi wątpliwości. Doktorantka ze zrozumieniem przedstawiła zarówno poszczególne teorie, jak też podstawowy przegląd literatury dotyczący badań migracyjnych z koncentracją na problematyce pracy zarobkowej imigrantów. Dzięki temu była w stanie wskazać, jaka problematyka migracyjna wymaga uzupełnienia i jakie badania należy podjąć, by wypełnić brak. [Porównaj cytaty w p. 1].

Ad. 5. Również formalna strona recenzowanej rozprawy jest poprawna. Praca nie budzi zastrzeżeń językowych ani stylistycznych, co w efekcie wskazuje na wysoki poziom komunikatywności ocenianego tekstu. Prawidłowo opisane zostały tabele i wykresy, które uzupełniają tekst i wizualizują podstawy interpretacji. Poprawna na ogół jest technika cytowań. Usterki – zarówno w przypisach jak i w cytowaniu literatury przedmiotu [w *Bibliografii*], mają charakter incydentalny [np. A. Organiściak -Krzykowska] – nie wpływają więc na całość oceny. Dotyczy to też literówek w tekście.

Ad. 6. Nie mam zasadniczych wątpliwości na temat przyjętych i zastosowanych metod badawczych. Fakt, że doktorantka nie ograniczyła się wyłącznie do badań prowadzonych wśród cudzoziemców, lecz poszerzyła je także o wywiady z pracodawcami a szczególnie z

pracownikami agencji zatrudnienia – bardzo pogłębiło rozpoznanie problemów zatrudnienia cudzoziemców i ich funkcjonowania w społecznym środowisku miasta. Zakresy te zostały sformułowane w głównych i w szczegółowych celach badań.

Ad. 7. Doktorantka zastosowała w rozprawie głównie technikę wywiadu. Przy czym wykorzystwała różne jego rodzaje – zarówno wywiad indywidualny jak i wywiad grupowy. Zastosowała wywiady z różnymi podmiotami – cudzoziemcami i pracodawcami oraz z pracownikami agencji zatrudnienia. Wywiady z cudzoziemcami, prowadzone przez Nią w języku polskim i angielskim, odnosiły się do kwestii zatrudnienia i oraz życia osobistego i rodzinnego oraz kontaktów towarzyskich. Dzięki temu można było odnieść się do cytowanej wcześniej literatury związanej z migracjami, zatrudnieniem cudzoziemców oraz interpretować kwestie zaznaczone w podtytule rozprawy: *Między integracją a wykluczeniem*. Wywiady z pracodawcami i pracownikami agencji zatrudnienia pozwoliły doktorantce między innymi zasygnalizować występujące kwestie prawne związane z zatrudnieniem cudzoziemców na łódzkim rynku pracy.

Ad. 8. W dysertacji w satysfakcjonującym stopniu zrealizowane zostały założone przez doktorantkę cele badawcze. Cytowane w rozprawie wypowiedzi respondentów, odrębnie w każdej z uwzględnionych w badaniach grup, pozwalają na prezentację szczegółowej problematyki i interpretację wyników badań.

Ad. 9. Do wyraźnych zalet rozprawy zaliczam głównie aktualizację problemu badawczego. Dotychczasowe badania procesów migracyjnych, zwłaszcza migracji zarobkowych koncentrowały w Polsce na polskich emigrantach wyjeżdżających do różnych krajów i dodatkowo na rynkach wielu krajach imigracyjnych. Doktorantka zajęła się nowym zjawiskiem imigracji zarobkowej do Polski. Podkreślałam ten fakt już we wprowadzeniu do recenzji. Uważam, że jest to szczególna wartość recenzowanej rozprawy doktorskiej.

Słabszą stroną pracy jest obszar związany z doбором próby i prezentacją informacji na ten temat [s.111-112]. Nie mam zastrzeżeń dotyczących doboru uczestników badań IDI. Dobór oparty został o sieci internetowe i metodę kuli śnieżnej. Wydaje się natomiast, że podmioty uczestniczące w badaniach FGI są dobrane przypadkowo, ich uczestnictwo i wybór do badań nie jest wystarczająco uzasadniony. Podano, że „*Rekrutacji uczestników trzech FGI [łącznie 19 osób] dokonano wykonując szeroką akcję informacyjną w formie maili...*” [s.111]. Jeśli te trzy wywiady dotyczą pracodawców [w tym także z firm jednoosobowych?], to ile wywiadów FGI było przeprowadzonych z pracownikami agencji zatrudnienia? Zdaję sobie jednak sprawę,

że problemy z doбором uczestników w obu wywiadach FGI wystąpiły ze względów niezależnych od oczekiwań przygotowującej rozprawę. Mam nadzieję, że w trakcie obrony pracy uzyskam bardziej dokładną prezentację doboru uczestników FGI.

Moje zastrzeżenie i wątpliwość budzi także cytowana, niezwykle bogata *Bibliografia* [s.269-2910] obejmująca łącznie 477 pozycji. Nie jestem w stanie sprawdzić, które pozycje są, a które nie są zacytowane w tekście pracy. Uważam jednak, że w *Bibliografii* powinny znajdować się wyłącznie te pozycje, na które autorka faktycznie powoływała się w pracy. I moim zdaniem, nie dotyczy to tylko rozpraw doktorskich.

Ad. 10. Wniosek ogólny.

Rozprawa przygotowana pod opieką promotora **w pełni spełnia wymagania stawiane** rozprawom doktorskim (*Dz. U. z 30 sierpnia 2018 r. poz. 1669*).

Po pierwsze – poprawnie i zgodnie z tematem, sformułowany został problem i cel naukowy rozprawy. Po drugie – w trzech pierwszych rozdziałach doktorantka wykazała znajomość ogólnej wiedzy na temat migracji, rynku pracy, jak też różnych koncepcji i aspektów integracji. Po trzecie - w rozdziale poświęconym metodologii, bardziej szczegółowo przedstawiła cel badań, jak też najważniejsze kwestie, w tym dobór i charakterystykę próby uwzględnionej w badaniach własnych. Po czwarte – w kolejnych rozdziałach przedstawiała wyniki analiz i realizację założonych celów badań. **Wyniki te zasługują na szczególną uwagę, gdyż wnoszą nowe treści w badaniach nad procesami migracji a szczególnie sytuacji imigrantów na polskim rynku pracy, na przykładzie łódzkiego rynku pracy.** Rozprawa może więc stanowić inspirację dla dalszych badań prowadzonych w innych regionach Polski.

W związku z tym **zwracam się do Rady z wnioskiem o dopuszczenie Pani mgr Jagody Przybysz do dalszych etapów procedowania w procesie nadawaniu stopnia doktora w zakresie socjologii.**

Lublin, 25.08.2019r.

Łofia Kawczyńska - Buczyńska